

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ПТНЗ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми. Професійна освіта в Україні переживає складний період свого розвитку і становлення. Можна безперечно стверджувати, що вона знаходиться у кризовій ситуації. Багато в чому це пов'язано зі зниженням престижу робітничих професій у сучасному суспільстві, які є недостатньо привабливими для молоді, бо її не влаштовують умови професійної діяльності: застарілі виробничі технології, низька заробітна плата, соціальний статус у суспільстві, перспективи подальшого професійного зростання і розвитку як особистості в цілому та ін.

У свою чергу, виробництво в умовах ринкової економіки більш гостро потребує кваліфікованих фахівців. Нині соціум переживає гострий дефіцит у фахівцях багатьох робітничих професій. Більш того, ця проблема загострюється у зв'язку зі складною несприятливою демографічною ситуацією та останніми політичними подіями в Україні.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Наразі залишається не відпрацьованою цілісна теорія організації безперервної професійно-технічної освіти, не розроблені методи, умови і способи практичної реалізації актуальних завдань, які полягають у максимальному забезпеченні потреб та вимог системи підготовки майбутніх кваліфікованих робітничих кадрів. Окремі питання і шляхи їх реалізації, зокрема загальноосвітньої підготовки в системі цієї освіти, відображені у дослідженнях вітчизняних науковців: А. Алексюка, М. Анісімова, С. Артюха, С. Гончаренка, Г. Гордійчук, Р. Гуревича, Л. Заскалети, І. Зязюна, О. Коваленко, А. Лігоцького, П. Лузана, Н. Ничкало, В. Олійника, Л. Сушенцевої, О. Щербак, а також зарубіжних вчених: російських — Ю. Бабанського, С. Батишева, В. Безрукової, А. Біляєвої, В. Болотова, Е. Зеєра, Н. Кузьміної; білоруських — Б. Белькевича, М. Цирельчука, А.Шкляра; польських — С. Квятковського, Ф. Шльосека та ін.

Здійснений нами аналіз науково-методичної літератури системи професійно-технічної освіти засвідчив про те, що проблема загальноосвітньої підготовки, зокрема майбутніх кваліфікованих робітників-аграрників, здатних до подальшої активної професійної діяльності, вимагає пильної уваги і подальшого ґрунтовного дослідження. Як показує вивчення сучасної практичної діяльності аграрних професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ), навчальна, методична, виховна робота у них ведеться на стихійно-емпіричному рівні, без обліку використання педагогічних інновацій, соціального замовлення суспільства, новітніх досягнень сучасної педагогіки.

Метою статті є обґрунтування особливостей структури загальноосвітньої підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ аграрного профілю, їх критеріальних характеристик та показників.

Виклад основного матеріалу. Неможливо не визнати, що сучасний період розвитку суспільства характеризується нестійкістю соціально-економічної ситуації. Професійно-технічна освіта повинна, більшою мірою, орієнтуватися на задоволення потреби сучасного аграрного ринку праці, конкретних роботодавців, що обумовлено наступними причинами:

- зростанням вимог до кваліфікації та якості підготовки фахівців цієї галузі;
- посиленням конкуренції на ринку праці, появою нових професій;
- зміною характеру економічних і соціальних факторів соціуму;
- невідповідністю діючих освітніх стандартів сучасним тенденціям розвитку виробництва, вимогам роботодавців до рівня підготовки фахівців.

Основними проблемами низького рівня загальноосвітньої підготовки ми вважаємо

наступне:

- недостатня мотивація учнів до навчальної діяльності;
- низький потенційний рівень навчального процесу у ПТНЗ;
- недостатній матеріально-технічний ресурс закладу;
- стійка тенденція до зниження рівня якісної професійно-технічної освіти.

Також в умовах становлення сучасного ринку праці, що висуває нові вимоги до рівня компетентності випускників ПТНЗ, зміст аграрної професійно-технічної освіти не встигає за змінами регіональної економіки. Соціальне партнерство тут реалізується недостатньо успішно, оскільки об'єднання роботодавців слабо залучене до розробки та реалізації державної освітньої політики у аграрному секторі.

Тому зараз, як ніколи, зростає роль якісної загальноосвітньої підготовки у ПТНЗ. Наразі головним для викладачів предметів цього циклу постає питання про необхідність переосмислення ключових методологічних підходів до організації навчального процесу та його взаємодії з професійною підготовкою в динамічно змінюваних ринкових умовах. Ось чому особливу роль у них набувають підвищення якості цієї освіти на основі впровадження державних освітніх стандартів нового покоління. І велике навантаження тут лягає на викладачів предметів загальноосвітнього циклу. Але, в свою чергу, розробники стандартів також нагадують, що основні загальноосвітні програми «спрямовані на вирішення завдань формування загальної культури особистості, адаптації особистості до життя в суспільстві, на створення основи для усвідомленого вибору і освоєння професійних освітніх програм» [3]. У цьому контексті загальноосвітні предмети жодною мірою не повинні втрачати свого пріоритетного значення: адже основним завданням навчання та виховання як і раніше залишається формування гармонійно розвиненої, успішної особистості, та й у нових стандартах, у розділі загальних компетентностей, розробники прямо проголошують це, додаючи ще такі рівні як знання, уміння, комукація, автономність і відповідальність.

І нагальне завдання відповідно до цих проблем — розробити робочі програми із загальноосвітніх дисциплін таким чином, щоб у них був відображений не тільки навчальний процес, але і його результати, чітко прописані види контрольних, практичних, лабораторних і самостійних робіт, орієнтованих на аграрний вид діяльності, де перевіряються отримані уміння і знання. Для викладачів загальноосвітнього циклу це буде нелегко зробити, так як розробники стандартів не поскупилися надати більш-менш чіткі формулювання для викладачів спецдисциплін, а на предмети загальноосвітнього циклу цього не було зроблено, і тому останні мають повністю покладатися на власну компетентність та професіоналізм. Звичайно, для цього знадобиться чимало зусиль та часу і від педагогічних колективів, і від індивідуальної майстерності кожного викладача. Але нові загальноосвітні стандарти припускають як ніколи тісну співпрацю, взаєморозуміння між викладачами загальноосвітніх та спецдисциплін, надають широкі можливості для творчості, сміливого ведення інноваційної діяльності та самовираження.

У зв'язку з цим, основна мета загальноосвітньої підготовки у ПТНЗ — формування в учнів професійного інтересу до освітньої діяльності та особистісно-значущих якостей майбутнього фахівця-аграрника в процесі вивчення загальноосвітніх дисциплін (у тісному взаємозв'язку із загальноосвітніми дисциплінами, проходження виробничої практики відповідно до навчального плану та здійснення на цій основі усвідомленого вибору учнями професії аграрника з урахуванням їх особистих інтересів).

Відповідно до загальної мети визначені наступні завдання загальноосвітньої підготовки:

- створення в навчально-виховному процесі соціально-педагогічних умов, що забезпечують переростання пізнавального інтересу в професійний;
- формування системи базових знань, умінь, навичок відповідно до вимог державного освітнього стандарту, навчальних програм загальноосвітньої школи, що мають бути з професійним нахилом;

- забезпечення професійної спрямованості вивчення учнями предметів загальноосвітнього циклу, вектором на інтеграцію освітньо-виховних цілей, засвоєння учнями змісту цих дисциплін з професійно значущими цілями їх загальноосвітньої підготовки;

- виховання у майбутніх кваліфікованих робітників особистісно значущих якостей майбутнього аграрія;

- систематичне включення учнів до практичної навчальної діяльності, а також до проведення у ПТНЗ освітньо-виховних заходів.

Після розгляду змісту та особливостей загальноосвітньої підготовки, на підставі вищевикладеного, наше дисертаційне дослідження зосередилося на критеріальних характеристиках рівнів сформованості загальноосвітньої компетентності як ключової особливості розвитку професійно спрямованої особистості майбутнього кваліфікованого робітника-аграрія у результаті його базової середньої підготовки у ПТНЗ.

Поняття «критерій» має значення «... підстави для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірило» [7, с. 349]. За словником української мови «показник» — це «... свідчення, доказ, ознака чого-небудь, ... наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь» [7, с. 10].

Проблема діагностування критеріїв сформованості досліджуваного явища перебуває в колі уваги багатьох учених. Аналіз досліджень [1; 2; 4-5; 8] свідчить про те, що:

- кількість критеріїв, запропонованих різними вченими для визначення рівня сформованості перебуває у межах від 3 до 5. Переважна більшість науковців дотримується думки про доцільність введення чотирьох критеріїв, пов'язаних з рівнем теоретичної підготовки, практично-діяльними вміннями та мотиваційно-рефлексивною сферою особистості;

- кількість показників критеріїв сформованості явища, які пропонують дослідники, перебуває у межах від 3 до 6. Основними показниками критеріїв мають бути рівень навчальних досягнень, міцність набутих знань, ставлення до предмету, вміння використовувати на практиці набуті знання, різні види ставлень особистості;

- кількість рівнів сформованості кожного критерію лежить у межах від 3 до 4. На думку більшості вчених необхідно виділяти низький, середній, достатній та високий рівні.

У власних підходах до визначення критеріальних характеристик досліджуваного явища ми виходили з того, що:

- вибір критеріїв має бути узгодженим зі структурою професійної спрямованості загальноосвітньої підготовки, тобто відображати стан сформованості кожного її компонента;

- значення кожного критерію має визначатися на основі його показників. Їх кількість повинна бути достатньою для висновку про сформованість відповідного критерію;

- виявлення показників має здійснюватися із залученням спеціальних методик, які можуть бути авторськими або розробленими іншими вченими і адаптованими до потреб нашого дослідження.

Кожен критерій висвітлює найвищий рівень прояву досліджуваного явища і вимагає розробки певних компонентів та показників, на підставі яких ми можемо бачити розвиток досліджуваного нами явища.

Учень, який навчається у ПТНЗ, здатний застосовувати дослідницький підхід у різних сферах діяльності, у різних ситуаціях, що підтверджує поліфункціональність, універсальність загальноосвітньої підготовки у закладах професійно-технічної освіти. Це можуть бути аналітичні, критичні, комунікативні та інші вміння, а також особистісні якості, які у кінцевому результаті набувають ознак компетентності, у нашому випадку ми можемо стверджувати, що мова йде про загальноосвітню компетентність у контексті цієї підготовки.

Керуючись визначенням поняття «компетентність» як «здатність особи до

виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, уміння, цінності, інші якості» згідно з Національною рамкою кваліфікації (затвердженої 23 листопада 2011 року, № 1341) [6, с. 11], загальноосвітню компетентність (ЗК) ми розглядаємо як інтегративну властивість особистості, що виражається у певній сукупності необхідних знань, якостей та специфічного досвіду особисті, що дозволяє їй професійно підходити до вирішення різноманітних питань у відповідній галузі знань, науковій або практичній діяльності. Ця компетентність мобільна, рухлива, варіативна у будь-якій ситуації, на будь-якому предметному матеріалі і виступає у нашому дослідженні основним параметром загальноосвітньої підготовки, що потребує виокремлення його критеріальних характеристик для подальшого діагностування.

Складність структури і змісту загальноосвітньої підготовки зумовлює необхідність виділення основних показників, які відображають її сутнісні характеристики. Основні показники, структурні компоненти змісту ЗК і відповідні рівні її сформованості представлено нами нижче.

Для з'ясування переліку критеріїв та показників рівнів сформованості ЗК учнів аграрних ПТНЗ ми у своєму дослідженні спираємося на інтегрований та компетентнісний підходи. Ці підходи мають нормовану сферу викладання, сформовані зразки результатів діяльності особистості та вимоги до їх якості, певний рівень її функціональної грамотності, що не зводиться до набору знань і умінь, а до цілісності, конкретності сприйняття ситуації, готовності до отримання нового продукту.

Структурні характеристики ЗК вимагають розгляду цього феномену як динамічного утворення, в якому виділяються окремі одиниці — компоненти. Ми визначили наступну систему компонентів сформованості ЗК майбутніх кваліфікованих робітників-аграрників: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний.

Розуміння нами ЗК як інтегративної властивості особистості та врахування положення про єдність мотиваційного, когнітивного, діялісного та рефлексивного компонентів надало нам можливість зупинитись на потребо-мотиваційному, інформаційно-когнітивному, операційно-діялісному та особистісно-рефлексивному критеріях, що виступають змістовними характеристиками структурних складових ЗК.

За цими критеріями були виділені чотири групи показників сформованості ЗК. Під показниками сформованості ми розуміємо якісні характеристики досить стійких властивостей або їх сукупність, що визначають ступінь прояву критеріїв, узгодженості їх між собою.

Потребо-мотиваційний критерій є основою, на якій будується ЗК майбутнього кваліфікованого робітника-аграрія. До нього належать показники: сформованість інтересу до майбутньої професійної діяльності; здатність усвідомлювати свою роль і призначення; потребу в оволодінні новими знаннями.

Інформаційно-когнітивний критерій включає: навчально-інтелектуальні вміння (сприймання, аналіз, осмислення інформації, запам'ятання, виділення нового та ін.); знання прав споживача, покупця, клієнта, виробника тощо; здатність учня орієнтуватися в інформаційному просторі.

Операційно-діялісний містить показники: уміння створювати умови успішного виконання діяльності (дотримання розпорядку дня, організація робочого місця та ін.); володіння математичними знаннями й уміннями розрахунків (на рівні, що узгоджуються з вивченими математичними дисциплінами); уміння читання, усного та писемного спілкування.

Особистісно-рефлексивний критерій відображає показники: самостійність, відповідальність, ініціативність, чесність; вольові якості, наполегливість, самоповага; уміння самоконтролю власної самоосвітньої діяльності, рефлексія.

Висновки. Отже, на основі вищезазначених показників нами у процесі діагностування будуть встановлені відповідні рівні сформованості ЗК. Визначення рівнів сформованості є складною педагогічною системою, ефективність якої залежить від

критеріальних показників.

Це надасть нам можливість простежити динаміку формування досліджуваного утворення, виявити недостатньо розвинуті критерії та показники, намітити шляхи подальшого розвитку й обрати засоби та методи, за допомогою яких можна було б впливати на розвиток ЗК. Це забезпечить нам можливість проведення ґрунтового діагностичного дослідження з даної проблематики. Це є перспективою подальших розвідок у напрямі дослідження з метою визначення методичних підходів до якісного процесу загальноосвітньої підготовки.

Таким чином, ЗК є підставою для розвитку інших більш конкретних компетентностей, оскільки вона допомагає учневі навчатися, дозволяє стати йому більш гнучким, конкурентним, допомагає бути більш успішним у подальшому житті, що і визначає значимість її формування. Обраний нами напрям дослідження буде мати своє продовження у розробці комплексної методики діагностики сформованості рівнів ЗК та її поетапного формування.

Література:

1. Анісімов М.В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Микола Вікторович Анісімов. — Черкаси, 2012. — 428 с.

2. Гордійчук Г.Б. Педагогічні умови забезпечення наступності вивчення природничо-математичних дисциплін у загальноосвітніх школах та професійно-технічних училищах: дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Галина Борисівна Гордійчук. — Вінниця, 2006. — 260 с.

3. [Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти](http://guonkh.gov.ua/reforma_osviti/zagal...) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: guonkh.gov.ua/reforma_osviti/zagal...

4. [Заскалета С.Г.](#) Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів сільськогосподарського інституту (за матеріалами вивчення іноземних мов): Автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С.Г. Заскалета. — К., 2000. — 22 с.

5. Лузан П.Г. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти: дис... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Петро Григорович Лузан. — К., 2004. — 498 с.

6. Про затвердження Національної рамки кваліфікації // Освіта. — 2012. — 4-11 січня. — С. 11.

7. Словник української мови: В 11 томах. — К.: Наукова думка, 1973. — Т. 4. — С. 349; Т. 2. — С. 10.

8. Сушенцева Л.Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : [монографія] / Л.Л. Сушенцева; за ред. Н.Г. Ничкало. — Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. — 439 с.

У статті розглянуто зміст та особливості загальноосвітньої підготовки, критеріальні характеристики сформованості загальноосвітньої компетентності як ключового вектору розвитку професійно спрямованої особистості майбутнього кваліфікованого робітника-аграрія у результаті його базової середньої підготовки у ПТНЗ.

Ключові слова: загальноосвітня компетентність, критерій, компетентнісний підхід, професійна спрямованість.

В статье рассмотрено содержание и особенности общеобразовательной подготовки, критериальные характеристики сформированности общеобразовательной

компетентности как ключевого вектора развития профессионально направленной личности будущего квалифицированного рабочего-агрария в результате его базовой средней подготовки в профессионально-техническом учебном заведении.

Ключевые слова: *общеобразовательная компетентность, критерий, компетентностный подход, профессиональная направленность.*

In article considers the content and features of general education, criteria of formation characteristics comprehensive competence as main vector of development professionally directed personality the future skilled worker-agrarian as result of his training basic secondary in vocational technical school.

Key words: *comprehensive competence, criterion competence, approach, professional orientation.*